

Новини академічного книговидання

Анна Радченко
канд. геол. наук,
заст. директора
ВД “Академперіодика”
НАН України,
м. Київ

Сучасна історія нашої держави, яку відрозуміємо від дня здобуття незалежності, а надто події, що відбуваються на теренах України від жовтня 2013 року, актуалізують питання самоідентифікації для кожного з нас.

Хто такі українці сьогодні — ті, хто має українське громадянство, народився чи виріс в Україні в теперішніх кордонах, ті, хто говорить українською, чи ті, хто українською думає? Або ж українці — усі ті, хто подумки пов’язує своє життя й долю з Україною, незалежно від мови, віросповідання й місця народження? Чи поставали такі питання перед українцями раніше? Як у періоди активізації боротьби за створення власної держави, за незалежнення від сильніших сусідів мешканці України ідентифікували себе, як вони співвідносили себе з довколишнім світом, як обстоювали свої намагання щодо формування окремого політичного суб’єкта на карті світу? Усім цим питанням тепер присвячується багато публікацій у популярних засобах масової інформації та спеціальних наукових розвідок, результати яких традиційно оприлюднюються у вигляді наукових статей і монографій.

Так, серед спеціальної літератури є значна кількість робіт, присвячених латиномовній українській літературі, що почала активно розвиватись від XV ст. Наприклад, окремий розділ у першому томі “Історії української літератури” (цей енциклопедичний дванадцятитомник готують фахівці Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України із залученням широкого кола науковців з інших профільних установ та вищих навчальних закладів; від 2013 р. випуск його почало Видавництво “Наукова думка” НАН України).

Кінець XV — початок XIX ст. характеризується активним розвитком латиномовного письменства в Україні — це не тільки українські за походженням автори, це й тематика в наукових дискусіях і можливість друкування робіт у першокласних українських друкарнях.

Юрій Дрогобич-Котермак, Павло Русин з Кросна, *Георгій Тичинський-Рутенець, Іван Туробінський-Рутенець, Григорій Чуй-Русин* із Самбора... Здобувши освіту в західноєвропейських університетах, часто вони залишалися там працювати, вели постійний науковий діалог і, долучившись до формування загальноєвропейського літературного латиномовного процесу, вводили українську тематику в культурний дискурс.

Варто нагадати, що латинська мова була тоді більш розвинутою й художньо багатішою, ніж будь-яка з національних мов, які на той час тільки формувались. Більшість творів цих авторів орієнтовані саме на європейського читача — автори, що їх тепер відносять до другого, роксоланського, періоду активного розвитку латиномовного письменства в Україні, прагнули ознайомити читача з Україною та актуальними для неї проблемами.

Належав до цього грона мислителів і *Станіслав Оріховський* (1513—1566). Він походив з поліконфесійної родини. Здобувши ґрунтовну європейську освіту писав свої твори вишуканою латиною, водночас ідентифікуючи себе як русин, рутенець, роксолан. Називав себе “*представником руського народу польської держави*”, розрізняючи таким чином національність і громадянство.

Оріховському присвячено ґрунтовне дослідження провідного наукового співробітника Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, доктора філософських наук *Володимира Литвинова* — знаного

перекладача латиномовної літератури та укладача багатьох підручників і посібників з латинської мови для вищої школи, українського історика і культуролога, фахівця з історії ренесансного гуманізму в Україні.

Його розвідка “*Станіслав Оріховський. Історико-філософський портрет*” побачила світ наприкінці 2014 р. у Видавничому домі “*Академперіодика*” НАН України. Книгу доповнено розлогім довідковим апаратом: словником-довідником імен, переліком рекомендованої літератури, словником використаних термінів.

У наукових працях *Оріховський* розробляв питання правочинності й законності влади, рівності громадян перед законом, виховання та освіти, взаємин церкви та держави, соціального добробуту мешканців, війни та миру, зокрема виступав проти турецької експансії. Суголосні антитурецькі ідеї тоді висловлювали відомі письменники і філософи: *Себастьян Брандт, Мігель де Сервантес, Френсіс Бекон*. Проте заклики до спротиву агресії Османської порти тоді не знайшли підтримки в польській шляхті і королівського двору.

За обґрунтованість і чіткість викладу думок, яскравий стиль, дотепність і талант сучасники *Оріховського* називали його *Цицероном* і *Демосфеном*. Філософ і правник, він був відкритим до творчого синтезу різноманітних ідей, що склали основу ренесансної філософії, беззаперечно посідав належне місце в панєвропейській “*республіці вчених*”, мав особисті контакти з італійськими гуманістами, німецькими

філософами та релігійними діячами (наприклад, з лідером протестантського руху *Мартином Лютером*), повсякчас і повсюдно пропагував ідеї необхідності державного правового розвитку українських земель.

Прагнучи продовжити ознайомлення українського читача з латиномовним світом, ВД “Академперіодика” НАН України в 2014 році випустив п’ять невеличких книг — науково-популярну авторську серію *Володимира Литвинова* під назвою LINGUA LATINA AETERNA (Латинська мова вічна). Серія складається з двох частин. Перша містить тематично підібрані латинські афоризми, вислови, жарти й цікавинки в оригіналі та українському перекладі: це книги “Латинські жарти”, “Людина мудра” та “Людина розумна”.

Друга частина серії продовжує оприлюднення літературної спадщини латиномовних українських письменників і філософів XVI—XIX ст., до яких належав і *Станіслав Оріховський*.

Відкрито серію працею *Юрія Немирича* “Роздуми про війну з московитами”. Юрій Немирич (1612—1659) — український шляхтич, воєначальник, визначний український державотворець, гуманіст, дипломат, автор проекту Гадяцької угоди.

Народився на Волині, у протестантській родині, походив зі старовинного роду, одного з найбагатших в Україні. Навчався в університетах Лейдена, Амстердама, Оксфорда, Кембриджа та ін. У Сорбонні захистив і опублікував дисертацію магістра права, присвячену порівнянню політичних і юридичних систем Речі Посполитої та Московської держави.

На чолі власної хоругви брав участь у війнах Польщі з Московщиною та Швецією (1630-ті рр.). Воював проти Хмельницького як генеральний полковник Київського воеводства. В 1655 р. перейшов на бік шведського короля Карла X Густава. 1657 року *Юрій Немирич* переїхав до Чигирин, під протекцію Хмельницького, де прийняв руську віру і чин полковника. Як дипломат вів переговори зі Швецією, які закінчилися Корсунською угодою (1657), що визнавала незалежність України. Складна політична ситуація в Україні унеможливила реалізацію цього договору. Після смерті Хмельницького Немирич став Генеральним писарем гетьмана *Івана Виговського* і доклав багато зусиль до підписання Гадяцької угоди (1658) про входження України до складу Речі Посполитої як Великого Князівства Руського “на нових основах співжиття — рівних з рівними, вільних з вільними” за повного скасування Переяславських угод. Немирич, як і Виговський, вважав, що “з Польщею нас єднає освіта, а від Москви відбиває її невігластво. Попри одну віру, ми завжди мали більше спільного з католицькою Польщею, ніж із Московією”.

Унаслідок інтриг промосковських сил в Україні та зволікань польського сейму угода не набула чинності, а невдовзі провідні державотворці, *Виговський* і *Немирич*, загинули, — їх убили козаки, намовлені московитами до перевороту...

До написання “Роздумів про війну з московитами” 20-річного *Ю. Немирича* спонукали події, що передували Смоленській війні між Московською державою і Річчю Посполитою (1632—1634). До складу останньої тоді входила Україна. У період безкоролів’я в Польщі (після смерті *Сигізмунда III* (1632) його син *Владислав* не одразу був обраний королем). Москва порушила договір про перемир’я та захопила м. Смоленськ.

Облога тривала понад рік і завершилася капітуляцією московитів, коли допомогу обложеним надало польсько-українське військо — 15 тисяч жовнірів і 12 тисяч запорозьких козаків. На основі історичних відомостей щодо ведення воєн від античних до сучасних йому часів *Немирич* викладає практичні поради з підготовки та ведення війни, вказуючи слабкі й сильні сторони конкретного ворога.

Друга з перекладених праць — історична поема *Івана Домбровського* “Дніпрові музи”, присвячена католикові — *Богданові Радошовському*, направленому до Києва, щоб зайняти єпископську кафедру.

Про *Івана (Яна) Домбровського* (кінець XVI — початок XVII ст.) майже немає відомостей — католик-домініканець, філософ і гуманіст, який пишався своїм русинським походженням. Він нагадує *Радошовському*, що у його жилах є “українська кров”. Розповідає історію краю, напучує, як завоювати симпатію українців, викладає програму дії: відновити, відбудувати спустошений Київ.

Хронологічний виклад історичних подій в Україні ведеться у поемі від 430 року, у її 900 віршованих рядках подано багато свідчень про видатні подвиги давніх українців. Домбровський висловлює надію на відновлення величі країни, бо люди в Києві досі пам’ятають давню велич міста, що стоїть на руїнах славнозвісної Трої (деякі історики тоді вважали, що Київ стоїть на місці Гомерової Трої). Така тяглість історії від знаменитих і відомих усьому світові предків (хай навіть і фантастична) цілком вкладалась у контекст ренесансного мислення. Весь твір присвячений прославленню минулої величі України-Руси, де виразно проступає гордість за історичне минуле народу.

Автор прагне переконати нащадків, що вони “із плоти геройської русів”, звитяга і мужність яких відома. Поема написана з метою патріотичного і морального виховання українського читача, аби нагадати йому про славні, але забуті сторінки історії його вітчизни. Друга мета — відкрити Україну для Західної Європи; заявити про свій народ, ідентифікуючи його з відомою там Київською Руссю.

З люб’язного дозволу *В.Д. Литвинова* при написанні цього матеріалу використано фрагменти текстів зі вказаних книг.

Книжки з серії LINGUA LATINA AETERNA можна придбати у передплатному агентстві “Українформнаука” (<http://u-i-n.com.ua>). ■